

Štátny pedagogický ústav, Pluhová 8, 830 00 Bratislava

**CIEĽOVÉ POŽIADAVKY NA VEDOMOSTI A ZRUČNOSTI
MATURANTOV
ZO SLOVENSKEHO JAZYKA A LITERATÚRY**

Bratislava 2008

CIELE MATURITNEJ SKÚŠKY

Cieľové požiadavky sú vymedzenou časťou didaktického systému slovenského jazyka a literatúry (faktov, pojmov, vzťahov, zákonov, ako aj kognitívnych operácií a čitateľských, interpretačných a komunikačných zručností a návykov), ktorá **je záväzná** pre učiteľov všetkých stredných škôl, v ktorých sa štúdium ukončuje maturitou a sú doplnené o exemplifikačné úlohy z vymedzeného obsahu učiva.

Cieľové požiadavky majú nielen normatívne určenie, ale aj regulatívnu funkciu pri organizovaní a riadení výchovno-vzdelávacieho procesu a kontrole jeho výsledkov. Ich poslaním je ovplyvniť najmä rozvoj kľúčových zručností žiakov, prispieť k zvýšeniu ich samostatnosti, zlepšeniu ich tvorivosti, schopnosti zaujímať postoje a obhajovať ich. Sú reálne dosiahnuteľné pre všetkých žiakov, a preto sa očakáva, že ich dosiahne čo najviac žiakov.

Cieľové požiadavky zo slovenského jazyka a literatúry sa členia na cieľové požiadavky z literatúry a cieľové požiadavky zo slovenského jazyka.

Cieľové požiadavky z literatúry sa skladajú z dvoch častí: zo súboru požadovaných čitateľských, interpretačných a komunikačných zručností a zo súboru požadovaných vedomostí z teórie a dejín literatúry.

Požiadavky na čitateľské a interpretačné zručnosti sú sformulované do 6 cieľov. Každý cieľ je definovaný *slovesami*, ktoré vyjadrujú kognitívnu, interpretačnú alebo komunikačnú zručnosť vyžadovanú od žiaka pri riešení určeného problému. Pre názornosť je každý cieľ doplnený niekoľkými (2 – 3) exemplifikačnými úlohami, ktoré sú aplikáciou daného cieľa na konkrétnu úlohu. Tieto úlohy nie sú pre učiteľov v ničom záväzné, slúžia im len ako modelový príklad na vytváranie podobných úloh, zameraných na daný cieľ.

Druhá časť cieľových požiadaviek z literatúry obsahuje súbor vymedzených literárnovedných termínov, literárnych období a smerov, literárnych druhov a žánrov, požadovaných znalostí zo štylistiky literárneho textu, metriky a nakoniec zoznam konkrétnych diel od vybraných autorov, ktoré by žiak mal vedieť interpretovať na základe svojich osobných čitateľských skúseností. Tieto poznatky treba považovať za záväzné minimum, ktoré by malo byť sprostredkované každému študentovi (je to jeho právo), aby sa mohol podrobiť maturitnej skúške na ktorejkoľvek škole a akýmkoľvek spôsobom (napr. ústne, vo forme didaktického testu atď.).

Cieľové požiadavky zo slovenského jazyka sa skladajú z dvoch častí: z požadovaných komunikačných zručností a požadovaných vedomostí.

Požiadavky na jazykové zručnosti sú sformulované do 8 cieľov. Každý cieľ je definovaný *slovesami*, ktoré vyjadrujú kognitívnu alebo komunikačnú zručnosť vyžadovanú od žiaka pri riešení úloh zameraných na daný cieľ. Pre názornosť je každý cieľ podporený niekoľkými exemplifikačnými úlohami, ktoré sú aplikáciou daného cieľa do konkrétnej úlohy. Tieto úlohy nie sú pre učiteľov v ničom záväzné, slúžia len ako modelový príklad na vytváranie podobných úloh vychádzajúcich z daného cieľa.

Druhá časť cieľových požiadaviek zo slovenského jazyka, t.j. požiadavky na vedomosti, obsahuje súbor vedomostí z lexikológie, morfológie, syntaxe, požiadavky na znalosti o zvukovej a grafickej stránke jazyka, prozodických vlastnostiach reči, štylistike a spracovaní informácií.

1. CIEĽOVÉ POŽIADAVKY Z LITERATÚRY

Požadované čitateľské a interpretačné zručnosti

Študent je schopný:

- 1. Reprodukovať a vysvetľovať definície literárnovedných pojmov.**
 - a) Z uvedených definícií vyberte tú, ktorá najpresnejšie a najvýstižnejšie charakterizuje epos.
 - b) Slovenský básnik Ján Hollý napísal báseň Na slovenský národ, v ktorej oslávil udanosť Slovákov a ich lásku k slobode. Ako sa nazýva takýto básnický žáner?
- 2. Opísať základnú chronológiu a vysvetliť systémovú nadväznosť jednotlivých období vo vývine umenia a umeleckej literatúry.**
 - a) Zaraďte antickú (grécku a rímsku) literatúru do príslušného obdobia vo vývine svetovej literatúry a odôvodnite svoje rozhodnutie.
 - b) Uveďte, ktoré prvky klasicizmu odmietlo umenie a literatúra romantickej epochy.
 - c) Ktorý literárny smer 20. storočia má ideovo a morálne najbližšie k dnes takému populárnemu ekologickému hnutiu?
- 3. Po myšlienkovvej a umeleckej (kompozičnej a štylistickej) stránke analyzovať a interpretovať známy text z umeleckej literatúry.**
 - a) Porovnajte konflikt a jeho riešenie v skladbe Hájnikova žena a v románe Otec Goriot. Vysvetlite, ktoré z týchto diel je bližšie k modelu typického realistického diela?
 - b) Na vybratých úryvkoch z románu Chrám Matky Božej v Paríži a poviedky Maco Mlieč identifikujte typ rozprávača.
 - c) Vyhľadajte lyrizované prvky v texte novely Drak sa vracia a vysvetlite ich umelecké uplatnenie v príbehu.
- 4. Zaujať vlastné stanovisko k cudzej interpretácii a hodnoteniu literárneho diela.**
 - a) Zaujmite vlastné stanovisko, súhlasné alebo nesúhlasné, k výroku P. Bujnáka: „U Tajovského je sedliak jednoduchý predmet, umelecký model, oproti ktorému je autor úplne ľahostajný.“
 - b) „Za zložitú, ba priam škodlivú považovala súdobá kritika Bednárovu prácu s časom v románe Sklený vrch. Niekedy sa vskutku zdá, akoby si Bednár s časom nevedel rady.“ Získali ste pri čítaní románu Sklený vrch rovnaký pocit?
- 5. Vysvetliť jednotlivé funkcie umenia a umeleckej literatúry s osobitným dôrazom na ich prepojenosť s hlavnou, estetickou funkciou.**
 - a) Ako umelecké dielo pomáha príjemcovi porozumieť svet, ktorý ho obklopuje?
 - b) Vysvetlite pomer medzi zábavnou a estetickou funkciou v dielach populárnej hudby a v dielach klasickej hudby.
- 6. Transformovať umelecké literárne texty z jedného literárneho druhu (žánru) do druhého.**
 - a) Zdramatizujte určenú časť z novely E. Hemingwaya Starec a more.
 - b) Vytvorte úvahu podľa Hviezdoslavovej básne Pozdrav (úvod k Hájnikovej žene).

Požadované vedomosti – literárnovedné termíny

1. Všeobecne o umení a literatúre

Umenie,
estetický zážitok,
umelecké dielo,
umelecká literatúra,

2. Literárne obdobia a smery

Staroveká literatúra,
stredoveká literatúra,
renesančná literatúra – humanizmus,
baroková literatúra,
klasicistická literatúra – osvietenstvo,
romantická literatúra,
realistická literatúra,
literárna moderna, symbolizmus,
avantgarda, expresionizmus, surrealizmus,
naturizmus,
psychologický realizmus,
postmoderna, existencializmus,
absurdná dráma.

3. Literárne druhy

Epika: hrdinská epika, spoločenská epika,
lyrika: duchovná lyrika, ľúbostná lyrika, reflexívna lyrika, vlastenecká lyrika, prírodná lyrika,
dráma.

4. Literárne žánre

Epické žánre: báj, bájka, balada, epos, kronika, legenda, novela, poviedka, román,
lyrické žánre: elégia, óda, pásmo, sonet,
dramatické žánre: komédia, tragédia, dráma – činohra.

5. Štruktúra literárneho diela

Téma,
kompozičné postupy: chronologický, retrospektívny, reťazový,
fázy sujetovej organizácie: úvod, zápleтка, kríza, dejový zvrät, rozuzlenie,
vertikálne členenie textu: rovina deja, rovina významu,
horizontálne členenie textu: odseky, kapitoly, diely (próza),
strofy, spevy (poézia),
dialógy, monológy, výstupy a dejstvá (dramatické dielo),
rozprávač: subjektívny - priamy, vševediaci,
literárna postava: idealizovaný typ, charakterový typ, sociálny typ.

6. Štylistika literárneho textu

Anafóra,
alegória – podobenstvo,
epiteton,
humor,
metafóra,
personifikácia,
prirovnávanie,
protiklad,
symbol.

7. Metrika

Rým,
rytmus,
verš,
veršový systém: časomerný, sylabický, sylabotonický,
voľný verš.

Požadované vedomosti – autori a diela

S. Chalupka: Mor ho
J. Kráľ: Zakliata panna vo Váhu a divný Janko
J. Botto: Smrť Jánošíkova
Sofokles: Antigona
W. Shakespeare: Hamlet
M. Kukučín: Keď báčik z Chochoľova umrie
H. Balzac: Otec Goriot
B. Slančíková -Timrava: Ďapákovci
J. G. Tajovský: Statky-zmätky
I. Krasko: Nox et solitudo
J. Smrek: Cválajúce dni
D. Chrobák: Drak sa vracia
J. C. Hronský: Jozef Mak
E. M. Remarque: Na západe nič nového
L. Mňačko: Ako chutí moc
J. D. Salinger: Kto chytá v žite
D. Mitana: Nočné správy
M. Válek: Dotyky
M. Rúfus: Zvony
I. Bukovčan: Kým kohút nezaspieva

2. CIEĽOVÉ POŽIADAVKY ZO SLOVENSKEHO JAZYKA

Študent je schopný:

- 1. Hľadať, nachádzať, spracovať a vo vlastných jazykových prejavoch využívať informácie.**
 - a) Spracujte heslo L. Štúr ako konšpekt.
 - b) Urobte bibliografický záznam diela J. Sabola a Š. Ondruša: Úvod do štúdia jazykov, ktoré vyšlo v Bratislave roku 1981 v SPN.
- 2. Chápať jazyk ako znak národnej a individuálnej identity, ako prostriedok komunikácie a profesionálnej realizácie človeka a prostriedok vyjadrovania citov a pocitov, ako znakový systém.**
 - a) Uvedte tri rozdiely medzi Štúrovým, Bernolákovým a súčasným spisovným jazykom.
 - b) Sformulujte slovami to, o čom informujú priložené piktogramy z letiska.
 - c) Definujte staroslovienčinu, hlaholiku a cyriliku.
- 3. Vo vlastných jazykových prejavoch dodržiavať pravidlá a požiadavky morfológie, syntaxe, sémantiky, ortografie, ortoepie, využívať bohatstvo lexiky a frazeológie.**
 - a) Zdôvodnite, prečo je uvedený frazeologizmus prísloviem: *Kto druhému jamu kope, sám do nej padne.*
 - b) Dotvorte synonymický rad: *hovoriť – vraviť –*
 - c) Zdôvodnite pravopis výrazov: *dobří psi, dobré psy, samí muži, ostali samy (ženy)*
- 4. Charakterizovať jazykové štýly a slohové postupy, vysvetliť uplatnenie slohových postupov v jazykových štýloch, prakticky zvládnuť základné slohové útvary, rozlišovať medzi písanými a hovorenými slohovými útvarmi.**
 - a) Pripravte si záver slávnostného prejavu na stužkovej slávnosti a predneste ho.
 - b) Spontánne opíšte osobu na obrázku; tú istú osobu opíšte priateľovi v liste.
 - c) Určte jazykový štýl a slohový postup ukážky. Svoj názor odôvodnite.
- 5. Pri tvorbe slohových útvarov postupovať podľa etáp slohotvorného procesu.**
 - a) Podľa osnovy vytvorte životopis.

- b) Vytvorte zoznam informácií potrebných na napísanie referátu o vybavenosti vašej školy počítačovou technikou a zhodnoťte ich dôležitosť.

6. Pri ústnych slohových útvaroch využít' vedomosti o zvukovej stránke reči, správne artikulovať' a spisovne vyslovovať'.

- a) Predneste časť slávnostného prejavu, vysvetlite zvládnutie foneticky náročných miest.
b) Vysvetlite výslovnosť slov: *Konštantín, dekan*.
c) Uved'te, aké tempo reči využijete pri smutnom texte.

7. Výrazne čítať, predniesť text, interpretovať ho, analyzovať využité výrazové prostriedky.

- a) Prerozprávajte hlavnú dejovú líniu prečítanej poviedky.
b) Identifikujte osobu rozprávača v románe.
c) Nájdite v diele lexikálne prostriedky, ktorými autor dosiahol atmosféru autentického študentského prostredia.

8. Vo vlastných jazykových prejavoch dodržiavať členenie textu podľa požiadaviek textovej syntaxe.

- a) Porovnajte spôsob označovania kapitol u dvoch autorov.
b) Po prečítaní textu utvorte vystihujúci názov kapitoly.
c) Charakterizujte funkciu odseku a kapitoly.

Požadované vedomosti

1. Lexikológia, tvorenie slov

Lexikálny význam slova,
Jednovýznamové slová,
viacvýznamové slová,
synonymá,
homonymá,
antonymá – opozitá,
gramatický význam slova,
gramatické kategórie – menné a slovesné,
slovná zásoba národného jazyka,
systém slovnej zásoby - zastarané slová, neologizmy, neutrálne slová, citovo zafarbené slová,
štýlové vrstvy slovnej zásoby - spisovné slová, nespisovné slová, dialektizmy,
slangové slová, odborné slová, básnické slová,
frazologizmus,
paremiológia - príslovie, porekadlo, pranostika, prirovnanie,
výkladový slovník,
pravopisný slovník,
synonymický slovník,
dvojjazyčný slovník,
slovník cudzích slov.

2. Morfológia

Slovné druhy – podstatné mená, prídavné mená, zámená, slovesá, číslovky, príslovky, predložky, spojky, častice, citoslovčia,
gramatické kategórie – menné:
rod – mužský rod, ženský rod, stredný rod,
číslo – jednotné číslo (singulár), množné číslo (plurál),
pád - nominatív, genitív, datív, akuzatív, vokatív – zastarané oslovenie, lokál, inštrumentál,
gramatické kategórie – slovesné:
osoba – 1., 2., 3.,
číslo – jednotné (singulár), množné (plurál),

čas – prítomný, minulý, budúci,
rod – činný, trpný,
spôsob – oznamovací, rozkazovací, podmieňovací,
vid – dokonavý, nedokonavý.

3. Syntax

Rozdelenie viet podľa – obsahu, zloženia, členitosti,
interpunkcia v jednoduchej vete a zloženej vete,
kapitola, odsek.

4. Zvuková a grafická stránka jazyka, prozodické vlastnosti reči

Samohlásky, spoluhlásky, dvojhlásky,
ortoepia – vybrané základné pravidlá správnej výslovnosti : pravidlo o znelostnej asimilácii,
pravidlo o rytmickom krátení,
intonácia – slovný prízvuk,
dôraz,
melódia vety,
pauza,
tempo reči.

5. Všeobecné poznatky o jazyku

Jazyk ako znakový systém,
komunikatívna a expresívna funkcia jazyka,
indoeurópske jazyky – rozdelenie slovanských jazykov,
kodifikácia spisovnej slovenčiny a úpravy spisovnej normy: A. Bernolák, L. Štúr, M. Hattala.

6. Štylistika, štýl

Funkčný jazykový štýl – hovorový, administratívny, náučný, publicistický, rečnícky, umelecký,
slohový postup – informačný, rozprávací, opisný, výkladový a úvahový,
slohové útvary: žiadosť, životopis, správa, interview, súkromný list, konspekt, rozprávanie,
opis, opis pracovného postupu, charakteristika, výklad, diskusný príspevok, úvaha,
príležitostný prejav,
požiadavky slovenskej štátnej normy na písomnosti administratívneho štýlu.

7. Spracovanie informácií

Zdroje informácií,
nadpis,
konspekt,
osnova,
bibliografia,
citácia – presná, voľná,
parafráza.

Úpravy cieľových požiadaviek zo slovenského jazyka a literatúry pre žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami

žiaci so sluchovým postihnutím

1. Cieľové požiadavky z literatúry

Požadované vedomosti – literárnovedné termíny

požiadavka

- 7. Metrika
 - Rým,
 - rytmus,
 - verš,
 - veršový systém: časomerný, sylabický, sylabotonický,
 - voľný verš.

sa upravuje

- 7. Metrika – len teoreticky

2. Cieľové požiadavky z jazyka

požiadavka

- **3. vo vlastných jazykových prejavoch dodržiavať pravidlá a požiadavky morfológie, syntaxe, sémantiky, ortografie, ortoepie, využívať bohatstvo lexiky a frazeológie.**
 - a) Zdôvodnite, prečo je uvedený frazeologizmus príslovím: *Kto druhému jamu kope, sám do nej padne.*
 - b) Dotvorte synonymický rad: *hovoríť – vravieť –*
 - c) Zdôvodnite pravopis výrazov: *dobří psi, dobré psy, samí muži, ostali samy (ženy).*

sa upravuje

- **3. vo vlastných jazykových prejavoch dodržiavať pravidlá a požiadavky morfológie, syntaxe, sémantiky, ortografie, ortoepie, využívať bohatstvo lexiky.**
 - a) Dotvorte synonymický rad: *hovoríť – vravieť –*
 - b) Zdôvodnite pravopis výrazov: *dobří psi, dobré psy, samí muži, ostali samy (ženy).*

požiadavka

- **6. pri ústnych slohových útvaroch využiť vedomosti o zvukovej stránke reči, správne artikulovať a spisovne vyslovovať.**
 - a) Predneste časť slávnostného prejavu, vysvetlite zvládnutie foneticky náročných miest.
 - b) Vysvetlite výslovnosť slov: *Konštantín, dekan.*
 - c) Uveďte, aké tempo reči využijete pri smutnom texte.

sa upravuje

- **6. pri ústnych slohových útvaroch využiť vedomosti o zvukovej stránke reči, správne artikulovať a spisovne vyslovovať.**
 - a) Uveďte, aké tempo reči využijete pri smutnom texte.

2. Cieľové požiadavky z jazyka

Požadované vedomosti

z požiadavky

- **1. Lexikológia, tvorenie slov**

sa vypúšťa

- štýlové vrstvy slovnej zásoby – dialektizmy, slangové slová,
- frazeologizmus,
- ľudový frazeologizmus – príslovie, porekadlo, pranostika, prirovnanie.

z požiadavky

- **4. Zvuková a grafická stránka jazyka, prozodické vlastnosti reči**

sa vypúšťa

- intonácia – slovný prízvuk, dôraz, melódia vety, pauza, tempo reči.

žiaci so zrakovým postihnutím

2. Cieľové požiadavky z jazyka

Požadované vedomosti

z požiadavky

1. Lexikológia, tvorenie slov

požiadavka

- výkladový slovník, pravopisný slovník, synonymický slovník, terminologický slovník, dvojjazyčný slovník, slovník cudzích slov.

sa upravuje

- výkladový slovník, pravopisný slovník, synonymický slovník, terminologický slovník, dvojjazyčný slovník, slovník cudzích slov v Braillovom písme alebo elektronickej podobe.

žiaci s telesným postihnutím

Cieľové požiadavky zo slovenského jazyka a literatúry pre túto skupinu žiakov sú totožné s cieľovými požiadavkami pre intaktných žiakov.

žiaci s vývinovými poruchami učenia alebo správania

Cieľové požiadavky zo slovenského jazyka a literatúry pre túto skupinu žiakov sú totožné s cieľovými požiadavkami pre intaktných žiakov.

žiaci s narušenou komunikačnou schopnosťou

Cieľové požiadavky zo slovenského jazyka a literatúry pre túto skupinu žiakov sú totožné s cieľovými požiadavkami pre intaktných žiakov.

žiaci chorí a zdravotne oslabení

Cieľové požiadavky zo slovenského jazyka a literatúry pre túto skupinu žiakov sú totožné s cieľovými požiadavkami pre intaktných žiakov.

žiaci s pervazívnymi vývinovými poruchami (s autizmom)

Cieľové požiadavky zo slovenského jazyka a literatúry pre túto skupinu žiakov sú totožné s cieľovými požiadavkami pre intaktných žiakov.